

Vrijwilligers ‘Project Dagvlinders Durme- en

Jurgen Couckuyt

Ook al zoek je veel in eigen streek, soms is het aangeraden om de lucht elders op te snuiven. Daarmee bedoelen we vooral de prachtige biotopen die Wallonië nog rijk is. Als je de dagvlindersoorten van hier goed wil leren kennen, is het noodzakelijk om de soorten die hier niet voorkomen, ook goed te herkennen. Al jaren gaan Philippe Van de Velde en ikzelf meermaals naar dagvlinders zoeken in de *Viroin*, *Caletienne* en de *Gaume*. Traditiegetrouw wordt de *Gaume* als één van de laatste nazomerbezoeken op onze agenda. Zo was het ook niet anders in 2013.

Een vrijdag eind augustus

Een lid van de **VVE** (*Vlaamse Vereniging voor Entomologie*) **Werkgroep Dagvlinders**, Laurian Parmentier, had me eerder die week gevraagd of ik een goede plaats kende waar mooie aantallen **Grote vuurvlinder** (*Lycaena dispar*) voorkwamen. Hij had die in België nog nooit gevonden en rond die periode kunnen die

prachtige oranje-rode dagvlinders nog in grote aantallen rondvliegen. De weersvoorspellingen tipten de volgende zaterdag als een warme zonnige dag aan, en dat kwam mij goed uit. Maar zoals meestal in België zien weersvoorspellingen er na twee dagen al heel anders uit. Het mooie weer kwam op vrijdag aan, maar het probleem was dat ik op donderdagnacht moest werken. Die nachtshiften duren steeds 12 uur en op mijn niet meer zo jonge leeftijd is het niet meer evident om zonder slaap af te zakken, 300 km zuidoostwaarts. Laurian had me reeds gewezen op het slechte weer zaterdag, zodat de enige goede mogelijkheid op vrijdag lag. Ik voelde de bui al hangen. Na enig aandringen (*waar ik hem heel dankbaar voor ben*) ging ik toch overstag om een korte slaapsessie te houden en rond 13 uur aan te zetten vanuit Gent. Voor een dagvlinderreisje kan ik nog omgepraat worden. Het zou echter een kort bezoekje moeten zijn, want hij wou ook absoluut nog een biotoop in Frankrijk aandoen op 50 km van onze plaats in de Gaume.

Extensieve begrazing in de vallei zorgt voor een mooie afwisseling tussen ruigtes, struwelen en kortbegraste stukken.

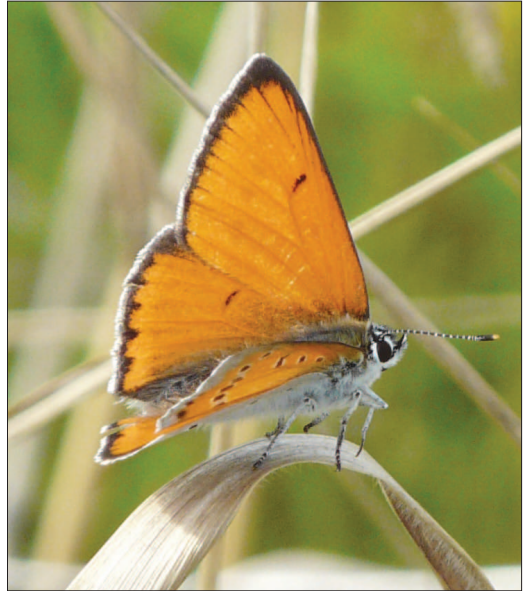
© Jurgen Couckuyt

Scheldegebied' herontdekken soort in België

Die plaats, een vallei, had ik per toeval enkele jaren geleden ontdekt tijdens mijn vele dagvlinderuitstapjes richting Wallonië. Het is **één van de zovele mooie plekjes** waar (bijna) niemand naar dagvlinders gaat zoeken. De meeste mensen gaan in één ruk richting *Torgny*, waar weliswaar een zeer prachtig kalkrijk reservaat ligt en waar je ook vele dagvlindersoorten kan vinden. Voor mezelf had ik al snel uitgemaakt dat de uitdagingen ergens anders lagen. Zo is het veel leuker op zoek te gaan naar soorten waarvan je niet van tevoren weet wat je zal vinden. In die topreservaten weten we het ondertussen wel al.

Het tijdschema was strak en er mocht niet van afgeweken worden, zei Laurian. Rond 16 uur stonden we bovenaan de vallei. Laurian herinnerde me er nog eens aan om zeker rond 17 uur moesten vertrekken richting de kalkrijke biotopen in Frankrijk. Het was zeer mooi weer met nog aangename temperaturen. Al snel vonden we een vrouwtje van de Grote vuurvlinder en iets lager mooie aantallen van beide geslachten. De missie leek al snel geslaagd en er werden vele foto's genomen. Toch wou ik nog ook andere soorten vinden in de vallei. Daarom zakte ik al speurend af naar beneden. De vallei is een heel natuurlijk geheel: kort afgegraasde stukjes worden afgewisseld door ruigere stukken, doorspekt met vele struwelen en een beekje in het midden. De begrazing is zeer extensief aanwezig door enkele paarden. Dergelijke natuurlijke valleien vind je eigenlijk niet veel meer op privéterrein. Je zou kunnen denken dat het een natuurreservaat is, maar dat is het dus absoluut niet.

Het viel wel op dat er die dag veel exemplaren van de Grote vuurvlinder waren, waaronder ook veel vrouwtjes. De vorige jaren had ik er nooit zoveel gevonden. Daarnaast vlogen er in de vallei ook nog verse exemplaren van

Grote vuurvlinder (♂) een prachtige oranje-rode verschijning waarmee het allemaal begon. © Jurgen Couckuyt

Icarusblauwtje, Klaverblauwtje, Staartblauwtje, Bruin blauwtje, Kleine vuurvlinder, verschillende soorten *Luzernevlinder, Kleine vos, Argusvlinder*, enz ... rond. Van de ene naar de andere dagvlinder zakte ik verder in de vallei af. Laurian was ik ondertussen al uit het oog verloren: die zat nog hogerop. Hij was duidelijk onder de indruk van de vele exemplaren. Toen ik op een zeer kort afgegraasd stukje grasland uitkwam, zag ik opeens nog een mannetje van de Grote vuurvlinder vliegen. Met mijn vlindernetje nette ik het exemplaar en net toen ik het wou inspecteren, zag ik voor mij een **vers zwart-wit dikkopje** vliegen. Instinctief nette ik het ook, samen met de Grote vuurvlinder. Dat was een zeer leuke verrassing, dacht ik bij mezelf. Ik vroeg me trouwens af welk vers zwart-wit Dikkopje daar eind augustus nog kon vliegen. Een **Aardbeivlinder** (*Pyrgus malvae*) was absoluut uitgesloten wegens 'al lang uitgevlogen' en van een tweede generatie had ik hier in België nog nooit gehoord.

Bleef daar maar nog één mogelijkheid over: dat kon dan alleen maar een **Kalkgraslanddikkopje** (*Spialia sertorius*) zijn. Andere zwart-witte dikkopjes komen in België niet voor. De soort zou ik snel kunnen bepalen als ik de zgn. apex vlekjes van de voorvleugel zou zien. De typische vlekjes stonden echter niet op één rij: het vierde stipje sprong eruit. Dus toch geen Kalkgraslanddikkopje! Meteen kreeg ik het gevoel dat dit misschien wel **iets heel speciaals** kon zijn.

Ik ging op zoek naar Laurian om een bevestiging te krijgen van wat ik toen al hoopte. Met Philippe had ik begin juli een prachtige dagvlinderreis gemaakt in de Jura. Een soort die toen heel goed hadden leren kennen, was het **Bretons spikkeldikkopje** (*Pyrgus armoricanus*). Dát zou het wel eens kunnen zijn, want die hebben wel degelijk een tweede generatie in de nazomer. We bekeken het dikkopje nog eens in het net, maar al snel haalde ik mijn glazen schaalte boven om het exemplaar beter te kunnen bekijken. De diffuse vlekken op de bovenkant van de achtervleugels duwden ons nog meer in de richting van een Bretons spikkeldikkopje. Even wisselden we van gedachten of het niet toch een ander spikkeldikkopje kon zijn. We onderzochten de onderkant op kenmerkende eigenschappen, maar neen, de vliegtijden en bepaalde kenmerkende vlekken bevestigden ons toch dat het een Bretons spikkeldikkopje kon zijn. We maakten veel foto's van

het mannetje dat je duidelijk kunt zien aan het gevorkte uiteinde van de thorax (*lijffe*). Laurian vroeg of ik nog meerdere exemplaren had gezien want als jonge vorser aan de UGent leek dit voor hem een unieke kans om een **hervestiging van een verdwenen soort** te kunnen beschrijven voor België.

Meteen zakten we terug af naar de plaats van de vondst en - pas toegekomen - zag ik meteen een ander vers exemplaar zitten op de zeer korte vegetatie. Het dikkopje was me echter te snel af toen ik het probeerde te netten, maar de toon was gezet. We hadden met zekerheid twee exemplaren gezien waarvan één bevestigd mannetje. Omdat we nog naar Frankrijk moesten en door de historische vondst achter liepen op het schema - het was al bijna 18 uur -, besloten we niet verder te zoeken, maar op een andere keer terug te komen. Tijdens de autorit begon het pas echt tot ons door te dringen dat dit een nieuwe vondst was voor België. Zouden er nog meer vindplaatsen zijn in België? Waarom zat het Bretons spikkeldikkopje dàar en niet bv. in het voor de hand liggende reservaat in Torgny? 'Het microklimaat en de kort afgegraasde plekjes' was onze eerste antwoord. Dit was een *Pyrgus*-vallei! Waren dit zwervers of was het een populatie? Twee zwervers op exact dezelfde plaats? Neen toch! Dat kon toch niet... Aan onze stemmen kon je horen dat we zo gelukkig waren als kleine kinderen.

Onderkant Bretons spikkeldikkopje (♂).

© Jurgen Couckuyt

Onderkant Bretons spikkeldikkopje (♀).

© Jurgen Couckuyt

Vers exemplaar Bretons spikkeldikkopje (♀) wat kan duiden dat voortplanting zeker mogelijk is.

© Philippe Van de Velde

Enkele dagen later, 05.45 u.

Ik pikte Philippe op aan zijn woonst omdat we vóór de grote drukte voorbij de ring van Brussel wilden zijn om bevestiging te gaan zoeken van de vondst van enkele dagen tevoren. Ik had Philippe al daags na onze vondst gevraagd of hij het zag zitten om nog eens af te zakken naar de Gaume. Lang had hij niet moeten nadenken want ook zijn ervaringen van de Jura zaten nog vers in het geheugen. Het beloofde weer een hete dag te worden. Zo had Sabine het ons toch beloofd. In de Gaume begonnen we weer van boven aan de vallei en zakten we speurend naar dagvlinders, langzaam af naar beneden. Opnieuw stonden we versteld van de vele exemplaren van Grote vuurvliinder. De andere soorten waren ook terug van de partij. Toen we op de plaats kwamen waar Laurian en ik enkele dagen tevoren nog een mannetje Bretons spikkeldikkopje gevonden hadden, waren we supergeconcentreerd. We namen elk een kant van het afgegraasde perceel en speurden naar zwart-witte dikkopjes. Nog geen minuut later kon ik er al ééntje netten. “Philippe, ik heb er al één gevangen!” riep ik fier. Meteen stak ik het in het glazen schaalpje om het te bevestigen.

En ja hoor, het was weer een Bretons spikkeldikkopje, **supervers!** En wat nog belangrijker leek, was het feit dat we een **vrouwtje** gevonden hadden. Voortplanting was dus mogelijk! We lieten het exemplaar niet meteen vrij omdat we nog andere exemplaren wilden vinden. Na bijna twee uur vruchteloos zoeken gaven we het op en gingen we wat rusten in de schaduw bij ons eerder gevonden exemplaar. Terwijl we nog nagenoten van onze prachtige vondst, zag ik opeens verderop een heel klein vliindertje neerstrijken op een akkerdistel. Aan het typische vlucht patroon herkende ik meteen een dikkopje (je kan bepaalde soorten vermoeden a.d.h.v. het vliegpatroon). Snel nam ik mijn vlinder-net en zonder nadenken kon ik het vangen. Alweer een supervers exemplaar! En alweer een vrouwtje. Fantastisch! We hadden nu **met zekerheid twee vrouwtjes, één mannetje en één onbekend exemplaar**. Dit konden absoluut geen zwervers meer zijn, maar misschien een eerste nieuwe generatie, voortgebracht door een bevrucht wijfje dat in het voorjaar tot hier is geraakt. Een voorzichtige analyse. Vorige jaren had ik die hier nooit aangetroffen, dus ...

De hele dag tot 's avonds laat hebben we in andere valleien en potentiële biotopen in de Gaume gezocht, op zoek naar meer vondsten van het Bretons spikkeldikkopje. Zonder resultaat echter. Voorlopig moeten we vaststellen dat een nieuwe soort voor België zich in die vallei ophoudt. De **waardplant vijfvingerkruid** staat daar massaal, er heerst een microklimaat en op de zeer korte afgegraasde stukjes van paarden, kunnen ze snel opwarmen. De aanwezigheid van ruigtes en struwelen zal ook zeker een rol spelen in het verhaal. Later zijn we nog een keer terug geweest, net als in Frankrijk, maar er waren geen exemplaren meer te vinden die we met zekerheid konden bevestigen. Er waren wel vermoedens dat we er nog zagen vliegen, maar die konden we niet netten. Deze *Pyrgussen* zijn zeer snelle en hevige vliegers, en dus moeilijk te vangen. Toch is iedereen tevreden, want België heeft er **sinds 1954** weer een Bretons spikkeldikkopje bij. Het laatste exemplaar werd ooit gevonden in *Tellin*. Sindsdien

werd de soort beschouwd als **uitgestorven** in België. De jaren daarvoor huisde er ook nog een populatie aan de kuststreek, maar ook daar verdween die begin jaren '50. Tot nu dus.

We hebben een vermoeden dat die nieuwe vondsten uit Saarland (Duitsland) zouden kunnen komen. Daar zijn ze de laatste jaren uitgebreid richting Luxemburg, vermoedelijk door de klimaatopwarming. De dichtstbijzijnde populatie ligt nu op ongeveer 60 km van onze vindplaats. Toch een onoverbrugbare afstand voor een klein dagvlindertje zoals het Bretons spikkeldikkopje lijkt het? Of toch niet? Zijn er nog andere populaties in de buurt? In 2014 weten we allicht meer. Als dagvlinderliefhebbers uit Vlaanderen, mogen we fier zijn op onze vondst. Maar toeval bestaat niet, het was ons lot dat we de eerste exemplaren van het Bretons spikkeldikkopje zouden vinden. De volgende jaren zullen er ongetwijfeld nieuwe vindplaatsen volgen.

Wil je meer te weten komen dagvlinders in onze streek of wil je meewerken aan het Dagvlinderproject in het Durme- en Scheldegebied? Schrijf je dan in op de *Dagvlinderflash* door te mailen naar couckuyt.jurgen@telenet.be en/of filip.vandevelde@skynet.be.

2-daagse Kinderworkshop 'bootjes maken'

Maandag 14 en dinsdag 15 april

Hoe komt het dat eenden kunnen drijven? Zijn er insecten die op het water kunnen lopen? Hebben sommige mensen drijvende huizen? **We maken onze eigen mini-bootjes.** Wie zijn bootje blijft het langst drijven? Misschien is jouw boot wel de snelste of de lekkerste!

Afspraak: aan bezoekerscentrum Molsbroek om 9 uur (einde 12 uur) of om 13.30 uur (einde 16.30 uur). **De cursus in de namiddag is reeds volzet.**

Info: voor kinderen van 6 tot 12 jaar. De prijs is 14 euro voor leden, 19 euro voor niet-leden.

Inschrijven: via Marieke De Vos, marieke.devos@vzwdurme.be of via 09 348 30 20 en schrijf na bevestiging het bedrag over op BE52 0012 2999 0009 met vermelding 'naam maakt een boot'.